

УДК: 811.111'42

АНАСТАСЬЄВА О. А.

(Харківський національний технічний університет сільського господарства ім. П. Василенка)

ПРАГМАТИЧНА НАСТАНОВА НА ЕСТЕТИЧНИЙ ВПЛИВ В АНГЛОМОВНОМУ АФОРИЗМІ

У статті досліджується питання мовної реалізації прагматичних настанов англomовного афоризму. Розкрито співвідношення понять «естетична функція» та «настанова на естетичний вплив» в текстах цього жанру. Продемонстровано роль настанови на естетичний вплив як основної в ієрархії прагматичних настанов англomовного афоризму. Розглянуто мовностильові засоби реалізації цієї прагматичної настанови.

Ключові слова: прагматична настанова, естетична функція, прагматична настанова на естетичний вплив, мовностильові засоби.

Анастасьєва О. А. Прагматическая установка на эстетическое воздействие в англоязычном афоризме. В статье исследуется вопрос языковой реализации прагматических установок англоязычного афоризма. Раскрыто соотношение «эстетическая функция» и «установка на эстетическое воздействие» в текстах этого жанра. Продемонстрирована роль установки на эстетическое воздействие как основной в иерархии прагматических установок англоязычного афоризма. Рассмотрены лингвостилистические средства реализации данной прагматической установки.

Ключевые слова: прагматическая установка, эстетическая функция, прагматическая установка на эстетическое воздействие, лингвостилистические средства.

Anastasiyeva O. A. Pragmatic Attitude towards Aesthetic Effect in English Aphorism. The paper deals with the problem of the language implementation of pragmatic attitudes of English aphorism. The problems of pragmatic aspect of English aphorisms have been observed. The paper contains a brief review of the scientific approaches to the conception of pragmatic attitude. The relationship between the concepts «aesthetic function» and «attitude towards aesthetic effect» in the texts of this genre has been revealed. Several interpretations of the concept of pragmatic attitude coexist in linguistic science. The concept of pragmatic attitude is closely linked with the notion of pragmatic function as a focused use of language units aimed to achieve a certain effect on the recipient, which facilitates conventional contact between the author and the recipient through appropriate verbal and non-verbal means, the use of which implements a pragmatic attitude of the author.

During the implementation of pragmatic attitude for aesthetic effect in the English aphorism aesthetic function texts of this genre is objectified. The principal role of attitude towards aesthetic effect in the hierarchy of pragmatic attitudes of English aphorism has been demonstrated. Pragmatic attitude towards aesthetic effect is realized in almost every English aphorism due to the fact that aphorisms are expressed in a bright easy to remember form. The importance of this attitude is caused by the constitutional features of texts of this type. This pragmatic attitude is realized through a wide range of stylistic means, in particular, metaphor, simile and syntactic stylistic means. These tools are often combined within one aphorism to enforce the stylistic and pragmatic effect. Special attention is given to metaphors as means of image creation. The language means of the realization of pragmatic attitude towards aesthetic effect in English aphorisms are presented and illustrated by examples.

Key words: pragmatic attitude, aesthetic function, pragmatic attitude for aesthetic effect, stylistic means.

Об'єктом дослідження в цій статті є англomовний афоризм, а **предметом** – прагматичні настанови афоризму та засоби їх мовленнєвої реалізації. **Мета** дослідження полягає в дослідженні ролі прагматичної настанови на естетичний вплив в текстах цього жанру. Для досягнення цієї мети необхідно вирішити такі **завдання**: проаналізувати співвідношення понять «естетична функція» та «настанова на естетичний вплив», визначити роль прагматичної настанови на естетичний вплив в ієрархії прагматичних настанов англomовного афоризму, дослідити мовностильові засоби реалізації цієї прагматичної настанови.

У лінгвістичній науці існують декілька підходів до концепції прагматичної настанови. Поняття прагматичної настанови тісно пов'язане із поняттям прагматичної функції як цілеспрямованого використання мовних одиниць для досягнення певного впливу на адресата, яка сприяє встановленню умовного контакту між автором та реципієнтом за допомогою відповідних вербальних і невербальних засобів, вживання яких реалізує прагматичну настанову автора.

Так, згідно Т. М. Дридзе, мовленнєвий твір – це насамперед втілення комунікативно-пізнавального наміру автору [Дридзе 1984, с. 58]. Характерною рисою такого підходу є прагнення реконструювати фазу текстової діяльності, яка передуює появі тексту як продукту цієї текстової діяльності [там само]. Іншими словами, такий аналіз дозволяє відстежити передтекстову, невербальну стадію створення тексту, спробувати відновити за певними

мовленнєвими сигналами деякі етапи його когнітивного процесу та в результаті – проникнути в задум автора.

У цьому дослідженні розглядаємо прагматичну настанову за В. Л. Наєром як «матеріалізований в тексті усвідомлений конкретний намір адресанта здійснити відповідний вплив на адресата» [Наєр 1985, с. 3]. Прагматична настанова розглядається поруч з іншими прагматичними складовими тексту, а саме такими як адресант, адресат, прагматичний зміст, прагматичний ефект. Ці складові є взаємопов'язаними елементами системи. Іntenція автора, реалізуючись в тексті, перетворюється в прагматичну настанову. На підставі прагматичної настанови створюється прагматичний зміст. Прагматичний зміст формує прагматичну спрямованість твору та сприяє реалізації прагматичного ефекту, що визначається як «з'ясування і активне сприйняття адресатом, шляхом декодування прагматичного змісту тексту, тієї прагматичної настанови, яка лежить в його основі» [Наєр 1985, с. 11]. Таким чином, прагматична настанова є ядром прагматики тексту в цілому.

Н. С. Валгіна наполягає на розмежуванні понять «прагматична настанова тексту» та «прагматична настанова автора». На її думку, кожен текст має свою прагматичну настанову. Саме вона визначає форму тексту, відбір матеріалу; загальну стилістику та ін. Однак автор як певний суб'єкт, підкорюючись загальним правилам побудови тексту певного спрямування, вносить свої, особистісні корективи в побудову тексту, тобто здійснює свою, авторську настанову [Валгіна 2003].

З давніх часів афоризми впливали на свідомість людей, ставали гаслом як для окремих особистостей, так і країн чи людства в цілому. Природа та механізм цього лінгвістичного та культурного феномену викликає глибоку зацікавленість. Адже сучасній лінгвістиці притаманна пильна увага до тексту та мовної особистості. З урахуванням визначення афоризму як стислою вислову, який належить певному авторові, стверджує загально значущу істину, володіє значним прагматичним потенціалом та має художньо завершену форму, що характеризується стилістичною експресивністю, аналіз прагматичних настанов англomовного афоризму потребує значної уваги. Отже, прагматичний потенціал є конституційною рисою афоризму та зумовлює його специфіку.

Внаслідок високої інформативної щільності афоризму як стильової риси, в одному афористичному висловлюванні можуть водночас реалізовуватися декілька прагматичних настанов. Крім того, прагматична настанова автора може відрізнитися від фактично досягнутого прагматичного результату, адже «... читачі читають текст по-різному, і не існує закону, який диктував би їм, як саме читати, тому вони часто використовують текст як умістилище своїх власних емоцій, зароджених поза текстом або випадково текстом навіяних» [Еко 2002, с. 19].

Прагматичний аналіз показує, що афоризму властиві такі потенційні прагматичні настанови: 1) естетичний вплив; 2) парування; 3) урезонювання; 4) застереження, погроза; 5) викриття, докір; 6) нарікання; 7) (само)виправдання; 8) (само)приниження; 9) обґрунтування; 10) заспокоєння; 11) спонукання; 12) порада; 13) апеляція до авторитету автора; 14) лозунг; 15) констатація, резюмування; 16) потрясіння несподіваною аргументацією; 17) пізнання.

Варто зауважити, що кожен афоризм може об'єктивувати декілька настанов водночас. При цьому ці настанови знаходяться в певній ієрархії, що зумовлює вибір релевантних мовностильових засобів.

Термін «естетична функція» був запропонований Л. П. Якубинським. Зміст цього поняття трактується вченими по-різному. Існує точка зору (Б. Кроче, Л. О. Новіков, Д. М. Шмельов, Р. О. Якобсон та ін.) [Эстетика как наука 1920; Новіков 1979; Якобсон 1975; Шмелев 1977], згідно якої, естетична функція – це настанова на форму чи вираження. Інших поглядів дотримуються Л. А. Кисельова, Г. Я. Солганик та ін. [Киселева 1978; Солганик 1997, с. 196-197]. Цими вченими естетична функція визначається як настанова на вплив. У цьому сенсі естетична функція перетворюється на різновид прагматичної функції.

В лінгвістиці існує також точка зору, згідно з якою естетична функція мови розуміється як спрямованість мови на власну досконалість, яка викликає естетичне враження. Якщо «практичні» функції мови вимагають роботи над словом з метою якомога більш точного, ясного і загальнодоступного вираження інформації, то естетична функція мови вимагає роботи над словом з метою відкрити читачеві і слухачеві прекрасне в самому слові [Горшков 2001, с. 316]. Дослідники визнають, що естетична функція, або функція емоційно-образного впливу на читача чи слухача, є основною функцією мови художнього стилю.

Прагматичні функції реалізуються через певні прагматичні настанови, які складають ієрархію, притаманну кожному окремому стилю чи жанру. Оскільки прагматичні настанови належать до сфери психічної діяльності людини, виявити та дослідити їх можливо шляхом аналізу мовних (стилістичних, синтаксичних, лексичних тощо) засобів реалізації прагматичних настанов в тексті, через які вони об'єктивовані. Е. С. Азнаурова зазначає, що саме прагматична настанова на естетичний вплив є загальною для всієї художньої літератури [Азнаурова 1988, с. 104]. За певних умов ситуації літературного спілкування вона може реалізовуватися різними шляхами. Це, на думку Е. С. Азнаурової, дає підстави стверджувати, що прагматична настанова в окремих типах тексту здатна виконувати різні прагматичні функції [там само]. Багатозначність художнього тексту, яка апіорі припускає можливість різних інтерпретацій, часто трансформує його прагматичну настанову з експліцитного до імпліцитного плану [там само].

Для ефективної реалізації прагматичної настанови на естетичний вплив текст повинен мати продуману та відточену художню структуру, кожен елемент якої, за визначенням Е. С. Азнаурової, є «максимально доречним» в плані втілення творчої концепції суб'єкта мовлення, у відкритті і розробці глибинної істини життя, спрямованої на естетичний вплив, в плані реалізації прагматичної настанови тексту [там само, с. 103]. У лінгвістичному плані створення мовної образності базується на здатності слова як знака до подвійного значення, яке спрямоване на активізацію конкретно-чуттєвого аспекту семантики слова, що визначає його «потенціал до впливу» [Телия 1986, с. 5].

Естетичний вплив передбачає насамперед активізацію художнього мислення адресата, стимулювання його емоційних реакцій; це настанова на декодування смислової, образної та емоційної інформації, а в кінцевому підсумку концептуальних смислів тексту через творче осмислення, зокрема метафоричної тропіки як складової макроструктури цілого тексту [Азнаурова 1988, с. 107]. Важливість прагматичної настанови на естетичний вплив в англійському афоризмі зумовлена конституційними рисами текстів цього типу. Ця настанова об'єктивована майже в кожному афоризмі, що зумовлено тим, що афоризми виражені в яскравій формі, яка легко запам'ятовується.

Англійські афоризми містять майже весь спектр стилістичних фігур та тропів. Досить часто для створення образності та естетичної краси вживається порівняння: *Suspicious amongst thoughts are like bats amongst birds, they ever fly by twilight.* (Francis Bacon from 'Essays' (1625) 'Of Suspicion') [The Oxford Dictionary of Quotations, с. 162]. Або: *Wit is like caviar. It should be served in small, elegant portions and not splashed about like marmelade.* (Noël Coward) [Gray, с. 123].

Інколи використання порівняння має на меті приголомшити, а не зачарувати. Адже порівняння грошей із навозом є досить незвичним і викликає певні емоції: *Money is like manure; it's not worth a thing unless it's spread around encouraging young things to grow.* (Thornton Wilder, The Matchmaker) [https://en.wikiquote.org/wiki/Thornton_Wilder]. Ефект порівняння може підсилюватися морфологічним повтором: *The world is becoming like a lunatic asylum run by lunatics.* (David Lloyd George) [The Oxford Dictionary of Quotations 1999, с. 471].

Внаслідок незначного об'єму тексту афоризмів та їх високої інформативної стислості в одному афоризмі можна зустріти декілька мовних прийомів створення образності. Так,

наступний афоризм містить такі фігури як метонімія, антитеза, гіпербола: *Knowledge slowly builds up what Ignorance in an hour pulls down.* (George Eliot, 'Daniel Deronda'). [<http://www.brainyquote.com/quotes/quotes/g/georgeelio383338.html>].

В цьому афоризмі '*Knowledge*' та '*Ignorance*' є прикладами метонімії (синецдохи), адже '*Knowledge*' вжито на позначення досвідчених, розумних людей, а '*Ignorance*', навпаки, – на позначення невігласів. Позначення короткого часового відрізка '*in an hour*' є гіперболою. Також вжито антитезу як протиставлення контрастних понять '*builds up*' – '*pulls down*'.

Крім того в афоризмах зустрічаються:

- антитеза та еліпсис: *To err is human, to forgive divine.* (Alexander Pope) [The Oxford Dictionary of Quotations, с. 613];

- метафора, антитеза, симплока: *Hope is a good breakfast, but it is a bad supper.* (Francis Bacon) [<http://www.brainyquote.com>];

- симплока, градація: *There is no reciprocity. Men love women, women love children, children love hamsters.* (Alice Thomas Ellis) [Gray, с. 133].

Наступний афоризм містить антитезу та симплоку: *Life's tragedy is that we get old too soon and wise too late.* (Benjamin Franklin).

Загалом, метафора є найпоширенішим мовним засобом для створення образності та емоційності в англomовному афоризмі, і, таким чином досягнення ефекту естетичного впливу: *And when it rains on your parade, look up rather than down. Without the rain, there would be no rainbow.* (Gilbert K. Chesterton) [<http://www.brainyquote.com>]; *Genius is one per cent inspiration, ninety-nine per cent perspiration.* (Thomas Alva Edison) [<http://www.brainyquote.com>]. У цьому афоризмі '*perspiration*' вжито метафорично на позначення тяжкої праці.

Метафори можуть бути досить розгорнутими: *You never really understand a person until you consider things from his point of view – until you climb into his skin and walk around in it.* (Nelle Harper Lee 'To Kill A Mockingbird'). Метафора '*climb into his skin and walk around in it*' означає '*пожити життям іншої людини, пізнати її труднощі*'.

Висновки. Таким чином, настанові на естетичний вплив належить головуюча роль в ієрархії настанов англomовного афоризму. Крім того, ця прагматична настанова є найпоширенішою серед текстів цього жанру. Майже кожен афоризм наділений потенціалом до естетичного впливу. Стилiстична експресивність є однією зі стилевих рис афоризму, що обумовлює обов'язковість застосування широкого спектру мовностильових засобів, при чому ці засоби часто застосовуються одночасно, що обумовлює значний прагматичний ефект.

Перспективою подальшого дослідження вважаємо вивчення засобів мовностильстичної реалізації інших прагматичних настанов в англomовному афоризмі.

Література

- Азнаурова Э. С. Прагматика художественного слова / Э. С. Азнаурова. – Ташкент : Фан, 1988. – 122 с.
- Валгина Н. С. Теория текста : Учебное пособие / Н. С. Валгина. – М. : Логос, 2003. – 280 с.
- Горшков А. И. Русская стилистика: учеб. пособие / А. И. Горшков. – М. : ООО «Изд-во АСТ», 2001. – 367 с.
- Дридзе Т. М. Текстовая деятельность в структуре социальной коммуникации. Проблемы семисоциопсихологии / Т. М. Дридзе. – М., 1984. – 232 с.
- Киселева Л. А. Вопросы теории речевого воздействия / Л. А. Киселева. – Л. : ЛГУ, 1978. – 160 с.
- Наер В. Л. Прагматика текста и ее составляющие // Сб. науч. тр. МГЛУ / В. Л. Наер. – Вып. 245. – М., 1985. – С. 4-13.
- Новиков Л. А. Лингвистическое толкование художественного текста / Л. А. Новиков. – М. : Русский язык, 1979. – 250 с.
- Солганик Г. Я. Стилистика текста : учеб. пособие для студентов, преподавателей-филологов, аспирантов / Г. Я. Солганик. – М. : Флинта : Наука, 1997. – 253 с.
- Телия В. Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц / В. Н. Телия. – М. : Наука, 1986 – 135 с.
- Узнадзе Д. Н. Психологические исследования / Д. Н. Узнадзе. – М. : Наука, 1966. – 413 с.
- Шмелев Д. Н. Русский язык в его функциональных разновидностях / Д. Н. Шмелев. – М. : Наука, 1977. – 168 с.
- Эко У. Шесть прогулок в литературных лесах / Умберто Эко. – М. : Симпозиум, 2002. – 288 с.
- Эстетика как наука о выражении и как общая лингвистика. Часть I. Теория / Пер. с ит. В. Яковенко. – М. : Изд. М. и С. Сабашниковых, 1920. – 172 с.
- Якобсон Р. О. Лингвистика и поэтика / Р. О. Якобсон // Структурализм «за» и «против». – М. : Прогресс, 1975. – С. 193-230.
- Gray R. A treasury of memorable quotations / Rosemary Gray. – Macmillan Collector's Library, 2003. – 416 p.
- The Oxford Dictionary of Quotations / Elizabeth Knowles. – Oxford University Press, 2004. – 1768 p.
- <http://www.brainyquote.com>